ભાદરવા સુદ ૩, બુધવાર તા. ૯-૯-૧૯૬૪
શ્રાવકાચાર, ગાથા-૪૬ થી ૬૨, પ્રવચન-૧૭

પદ્મનંદિ પંચવિંશતિનો છઠ્ઠો અધિકાર છે. શ્રાવકનો આચાર અને આચરણ શું હોય. ગૃહસ્થાશ્રમમાં રહેલા જૈન શ્રાવક એનું અનુષ્ઠાન, આચરણ કેમ હોય, કઈ ભૂમિકાએ કેટલો એનો રાગ મંદ હોય એ વાત અહીં ચાલે છે. પહેલી વાત ઘણી ચાલી ગઈ. હવે તો ૪૫ ગાથા થઈ ગઈ. હવે ભાવનાની વાત કરે છે.

ધર્મી જીવ સંસારમાં બાર પ્રકારની ભાવના કરે. પહેલી ભાવના એક આવી ગઈ. હંમેશા જ્ઞાની ગૃહસ્થાશ્રમમાં રહ્યા છતાં, આ બધું શરીર આદિ અનિત્ય છે અને એના નાશથી શોક કરવા જેવો નથી, એમ વારંવાર વિચારણા કરતાં એની ભૂમિકામાં સમ્યગ્દર્શન સહિત વૈરાગ્યપણું ટકી રહે. કહો, સમજાણું કાંઈ? એ વાત કરી પહેલી. હવે બીજી અશરણભાવના છે.

व्याघ्रेणाघ्रतकायस्य मृगशावस्य निर्जने।
यथा न शरणं जन्तोः संसारे न तथापदि।।४६।।

'જેમ મૃગના બચ્ચાને એના શરીરને વ્યાઘ્રે પ્રબળ રીતે પકડ્યો હોય.' મૃગના બચ્ચાને વાઘની થાપે આમ પકડ્યો હોય, એ **'મૃગના બચ્ચાને નિર્જન વનમાં...'** કોઈ માણસનો પગરવ નથી, કોઈ માણસ આદિ નથી. **'ઉસકો બચાને કે લિયે સમર્થ નહીં.'** એમ સંસારમાં **'આપત્તિ આને પર જીવ કો કોઈ ઈન્દ્રાદિ બચા સકતે નહીં.'** કરે? પૈસા-બૈસા કંઈ કરે કે નહિ? આ ભાઈ કરે કે નહિ?

મુમુક્ષુ :- .. દયાનો ઉપદેશ...

ઉત્તર :- દયાનો ઉપદેશ કોણ કરે? કોની દયા કરે? કોણ કરે? એ તો એનો રાગ મંદ કરવા માટે દયાનો ઉપદેશ હોય છે.

જેમ મૃગના બચ્ચાને વાઘે પકડીને આમ થાપ મારીને પડ્યો હોય. આવે છે ને સામે? આ રહ્યું, જુઓ! સામે. ભગવાન મહાવીર પરમાત્માનો જીવ દસમે ભવે સિંહ હતો, સિંહ. છે ને સામે? જુઓ! સિંહ. ઘડિયાળ સામે ઉપર. એ સિંહ આમ મૃગને થાપ મારતો હતો. ખાતો આમ મારીને. એમાં બે મુનિ ઉપરથી ઉતર્યા. દસમે ભવે. ભગવાન મહાવીરનો પૂર્વનો દસમો ભવ. આમ મૃગને મારીને આમ.. (ખાય છે). મુનિ ઉતરે છે ઉપરથી. અરે..! આત્મા! અમે ભગવાન પાસે સાંભળ્યું છે. મુનિ કહે છે, અમે ત્રિલોકનાથ સર્વજ્ઞ પરમાત્મા પાસે સાંભળ્યું છે. તારો આત્મા દસમે ભવે ભગવાન મહાવીર થવાનો છે. સેઠી! જુઓ! માથે છે. જુઓ! ઉપદેશ આપે છે બે મુનિ. અને સિંહ આમ મોઢું ફાડીને જોવે છે.

હે આત્મા! તું તો ભવિષ્યનો દસમા ભવે ચોવીસમા છેલ્લા તીર્થંકર એવા ભગવાન મહાવીરનો

તું જીવ છો. શોભાલાલભાઈ! સિંહને કહે છે, જુઓ! આમ હાથ લાંબો કરીને. આ મૃગના બચ્ચાને આમ મારી તરાપ ને ખા છો, આ શું છે તને? છે કોઈ મૃગને શરણ ત્યાં? સમજાય છે? એ તો એ ઉપદેશને લાયક (હોવાથી) અંદરથી આંખમાંથી આંસુ ચાલ્યા જાય છે. જુઓ! એમાં નજીકથી દેખો તો આંખમાંથી આંસુ ચાલ્યા જાય છે. અરે..! આ શું કર્યું? ક્યાંનો હું આત્મા! ક્યાં મારી સ્થિતિ થવાની! અને આ સ્થિતિમાં હું જંગલમાં આ અશરણ-નિર્જન વનમાં અશરણ મૃગને મારું છું! રોવે છે. સિંહ, સિંહ રોવે વનનો સિંહ વાઘ-રાજા. અરે..! કોઈ આને શરણ નથી. મેં આને માર્યો. મારો આત્મા મુનિઓની કૃપા ઉપરથી ઉતરીને,.. જુઓને! ચાલ્યા જતા હતા મુનિ. નીચે ઉતર્યા અને આમ ઉપદેશ કરે છે. ભાઈ! તું આત્મા. ચોવીસમો ત્રણ લોકનો નાથ તીર્થંકર થનાર. સમજાય છે? સંથારો કરી લે છે. સમાધિ મરણ.

અહીં કહે છે કે એ મૃગને નિર્જન વનમાં પકડે (તો) કોણ શરણ છે? એમ આ બધું નિર્જન જ છે, હોં! જ્યાં પડ્યો ત્યાં ખાટલે પડ્યો અને આપદા આવીને પડી. કોણ મૂકાવા સમર્થ છે?

મુમુક્ષુ :- ...

ઉત્તર :- એ એની ઉપાદાનની તૈયારી હોય તો નિમિત્ત આવ્યા વિના રહે નહિ. એને પરાધીન નથી કાંઈ નિમિત્ત. એની અંદર ઉપાદાનની લાયકાત હતી. આમ ઉપરથી (આવે છે). ગમે ત્યાંથી આવે.

અહીં તો મૃગના બચ્ચાને કોઈ બચાવવા સમર્થ નથી. એમ સમકિતી ગૃહસ્થાશ્રમનો શ્રાવક પોતાના આચારમાં આવી ભાવના વારંવાર કરે છે કે આ કોઈ કુટુંબ-કબીલા પીડા ટાણે સામું નહિ જોવે. સામું જોવે તોય એ શરણ શું કરે? શું આપી શકે? એમ કરીને વિચારીને એક ધર્મ જ શરણ છે. **'यथा न शरणं जन्तोः संसारे न तथापदि'** ભગવાન 'કેવળી પણંત્તો ધમ્મો શરણં' છે ને? સર્વજ્ઞ પરમાત્મા ત્રિલોકનાથ તીર્થંકરદેવે આત્માનો ધર્મ કહ્યો એ એક જ શરણ છે. એ સિવાય કોઈ શરણ નથી. એમ વારંવાર એ વિચાર કરે છે.

'શ્રીમદ્'માં આવે છે ને બાર ભાવના.

સર્વજ્ઞનો ધર્મ સુશર્ણ જાણી, આરાધ્ય આરાધ્ય પ્રભાવ આણી.
અનાથ એકાંત સનાથ થાશે...

સોળ વર્ષે (લખે છે). રાજમલજી! આ કેટલા વર્ષની ઉંમરે (કહે છે)? સોળ વર્ષ અને ચાર મહિનાની ઉંમરે. 'શ્રીમદ્ રાજચંદ્ર'ને પૂર્વનું જાતિસ્મરણ હતું અને આ પોતે ભાવના લખે છે. બાર ભાવનાનો ગ્રંથ. સમજાય છે કાંઈ? એમાં કહે છે, 'સર્વજ્ઞનો ધર્મ સુશર્ણ જાણી...' સર્વજ્ઞ ત્રિલોકનાથ વીતરાગ પરમાત્માએ અંતરમાં આત્મા આનંદ અને શુદ્ધ છે એવા તત્ત્વને કહ્યું છે. એ આગળ કહેશે આ ગાથામાં જુઓ! આમાં છેલ્લી વાતમાં બહુ સરસ વાત કરી છે. આ ભાવના છે ને આ તો અત્યારે. એની ગાથા છે, જુઓ!

૬૦મી ગાથા છે. ૬૦મી આની.

अन्तस्तत्त्वं विशुद्धात्मा बहिस्तत्त्वं दयाङ्गिषु।
द्वयोः सन्मीलने मोक्षस्तस्माद् द्वितयमाश्रयेत्।।६०।।

૬૦-૬૦ ગાથા. કહે છે, સમ્યગ્દષ્ટિ ધર્માત્મા સંસારમાં રહેલો શ્રાવક એમ વિચારે છે કે અંતઃતત્ત્વ શુદ્ધ આત્મા. આ શરણ. મારો વિશુદ્ધ ચિદાનંદ પ્રભુ એ મારું અંતઃતત્ત્વ છે. એ મારો માલ છે. સમજાય છે કાંઈ? અમરચંદભાઈ! મારો માલ. માલ સમજો છો ને? પુંજી. મારી પુંજી અંદરમાં સચ્ચિદાનંદ સ્વરૂપ છે. મારો કારણપ્રભુ, મારો કારણજીવ એમાં અનંત જ્ઞાન, દર્શન, આનંદ ચતુષ્ટયથી ભરેલું તત્ત્વ છે. એ મારું અંતઃતત્ત્વ છે. એવા અંતઃતત્ત્વનો આશ્રય કરીને.

'**अन्तस्तत्त्वं विशुद्धात्मा**' દેખો! મારું અંતઃતત્ત્વ તો મને શરણભૂત આશ્રય કરવા લાયક, જેને શરણે જતાં ધર્મ અને શાંતિ મળે એવો મારો આત્મા અનંત સચ્ચિદાનંદ પ્રભુ, સત્ નામ શાશ્વત જ્ઞાન અને આનંદનો ભંડાર એ મારું અંતઃતત્ત્વ છે. '**बहिस्तत्त्वं दयाङ्गिषु**' અહીં તો શ્રાવકના બાર વ્રતમાં દયાનો, અહિંસાનો ભાવ મુખ્ય ગણ્યો છે ને? બાર વ્રતમાં અહિંસાનો ભાવ વ્રતમાં મુખ્ય ગણ્યો છે. એવો જે શુભભાવ અંતઃતત્ત્વ નિશ્ચય સ્વભાવનો આશ્રય અને આ સાથે વ્રતનો શુભભાવ. એમ બે નિમિત્ત ગણીને '**द्वयोः सन्मीलने मोक्ष**' બે ભેગા થતાં આત્માને મુક્તિ થાય છે. એમ શ્રાવક સમકિતી ગૃહસ્થાશ્રમમાં વારંવાર દિન દિન પ્રત્યે આવી ભાવના અને વિચારણા કરે છે. કહો, સમજાણું?

'**मोक्षस्तस्माद् द्वितयमाश्रयेत्**' એ બે પ્રકારના આશ્રય કરવાની વાત છે. વ્યવહાર-નિશ્ચય બેયની વાત છે ને? જ્ઞાન ચિદાનંદ પ્રભુ એનું અવલંબન અંતર આશ્રય કરવો અને વ્રતને યોગ્ય જે બાર વ્રત આદિ છે અને એમાં દયાનો, અહિંસાનો ભાવ, એવો શુભભાવ એને નિમિત્ત રૂપે હોય છે. બેયનો આશ્રય કરવો કે જેથી રાગાદિ ટળી અને શુદ્ધતાની પૂરી ધારા વહી અને આત્માની મોક્ષદશા થાય. એમ વારંવાર, એ ગૃહસ્થાશ્રમમાં ધર્મી વારંવાર આવી ભાવનાનો વિચાર કરે છે. કહો, સમજાય છે કાંઈ? એટલે કહે છે અહીંયાં કે અશરણ છે. આ જગતમાં બીજું કોઈ શરણ નથી.

સંસાર ભાવના.

यत्सुखं तत्सुखाभासं यदुःखं तत्सदाञ्जसा।
भवे लोकाः सुख सत्यं मोक्ष एव स साध्यताम्।।४७।।

'**સંસાર મેં સુખ જો માલૂમ હોતા હૈ વહ સુખ નહીં હૈ.**' એ સુખ નથી. કહો, શેઠ! આ બંગલા પાંચ લાખના, દસ લાખના, ધૂળ લાખના એમાં કાંઈ સુખ નથી. ધૂળમાંય સુખ નથી. ...ભાઈ! સાચું હશે આ? હશે. કહે છે, જગતમાં સંસારમાં સુખ માલૂમ પડે એ સુખ નથી, સુખાભાસ છે. સુખાભાસ એટલે સુખનો ખોટો લિબાસ છે.

મુમુક્ષુ :- ... છેતરાઈ જાય.

ઉત્તર :- છેતરાઈ જાય છે એમાં. બાયડીમાં સુખ છે, પૈસામાં સુખ છે. મરી જાય છે, બાપા! ભાઈ! એમાં સુખ નથી. શાહુકારનો વેષ પહેરીને ચોર આવે, શાહુકારનો વેષ પહેરીને ચોર આવે, છેતરાઈ જાય કે આ તો શેઠ (છે). અમારે અહીં આવ્યો હતો એક. સમયસાર લઈ ગયો. રૂપિયા આપી ગયો ચાર-પાંચ હજાર લખીને. કાગળમાં. આપવા હતા ક્યાં? એવા લિબાસ. મુંબઈનો એક હતો માણસ ઠગ-ઠગ પણ, હોં!

એમ કહે છે કે જગતના પ્રાણીઓ જગતની બહારની અનુકૂળતામાં સુખમાં ઠગાયા છે. ધર્મી જીવ એમ માને છે કે પરમાં ક્યાંય સુખ છે નહિ. સુખ તો મારા આત્મામાં શાંતિ અને આનંદ મારામાં છે. અંતર નજર કર્યે શાંતિ મળે એવું છે. બીજે ક્યાંય શાંતિ છે નહિ. **'भवे लोकाः सुख सत्यं' 'દુઃખ હૈ સો સત્ય હૈ.'** શું કીધું? અને દુઃખ તે સત્ય છે. શું કીધું? સંસારની અનુકૂળતામાં સુખ માનવું એ સુખાભાસ ખોટું છે. દુઃખ એ સાચી વાત છે. દુઃખ એ સાચી વાત છે. ચોર્યાશીના અવતારમાં સ્વર્ગ અને નરક ને આ બહારના સાધનો ક્યાંય પૈસે સ્ત્રી, કુટુંબ, આબરૂ આમ ખમા ખમા થતી હોય, લ્યો! નવરાશ પણ ન મળે સારી ભાવના કરવાનો. કહે છે કે એકલું દુઃખ જ છે. એમ જ્ઞાની વારંવાર વિચારે છે.

શેમાં સુખ છે? **'मोक्ष एव'** એક પૂર્ણાનંદની પ્રાપ્તિ કરવી, એનો પ્રયત્ન કરવો એમાં સુખ છે. અને **'साध्यताम्'** એને માટે પ્રયત્ન કરવો જોઈએ. આ જુઓ! ગૃહસ્થાશ્રમમાં સંસારની આવી ભાવના ધર્મી વારંવાર ભાવે છે. મા (હોય) એ બાયડી થાય, બાયડી મરીને મા થાય, દુશ્મન મરીને ઘરે દીકરો થાય, દીકરો મરીને બીજે ભવે દુશ્મન થાય. આ સંસારની ઘટના. સમજાય છે? એવી વિચારણા કરીને ધર્મી જીવ ગૃહસ્થાશ્રમમાં શ્રાવકે પોતાની મુક્તિ થાય એવા એણે પ્રયત્ન કરવા જોઈએ. જેમાંથી મુક્તિ મળે બંધન છૂટે એવો પ્રયત્ન કરવો જોઈએ. બંધન થાય એવો પ્રયત્ન એણે છોડી દેવો. એમ કહે છે.

એકત્વ ભાવના. ચોથી.

स्वजनो वा परो वापि नो कश्चित्परमार्थतः।
केवलं स्वार्जितं कर्म जीवेनैकेन भुज्यते।।४८।।

એકત્વભાવના. શ્રાવક વિચારે છે ઘરમાં, અરે..! હું એકલો છું. **'નિશ્ચય રીત સે દેખા જાયે તો સંસાર મેં જીવ કા ન તો કોઈ સ્વજન હૈ ઔર ન કોઈ પરજન હૈ.'** સમજાય છે કાંઈ? **'અપને કિયે હુએ કર્મ કે ફલ કો અકેલા ભોગતા હૈ.'** એકલો કર્મ ભોગવે ખાટલા પડ્યો પીડા પીડા. હાય.. હાય..

મુમુક્ષુ :- એકલો?

ઉત્તર :- એકલો ભોગવે. કીધું હતું ને એક ફેરી. એક છોડીને ઓલું થયું. શું કહેવાય? શીતળા. શીતળા માતા નથી હોતા? શીતળા પીળા. પછી ઈયળું પડી કાણે કાણે હોં! યુવાન

બાઈ તાજુ પરણેતર અને એમાં ચામડે દાણા દાણા સડ્યા. ઈયળુ (પડી). તળાઈમાં આમ ફરે તો અહીં ઈયળુંના ઢગલા. ઈયળું સમજો છો? કીડા ઝીણા. આમ ફરે તો ધોળી ધોળી ઈયળું. મા! આવા પાપ મેં આ ભવમાં નથી કર્યા. એમ બોલે છે. બા! મેં આવા પાપ આ ભવમાં નથી કર્યા. અરે..! ક્યાંના પાપ? શરીરમાં દાણે દાણે જીવો-ઈયળ. નાના ધોળા કીડા હોય છે ને. આમ ફરે તો અહીં ઢગલા, આમ ફરે તો અહીં ઢગલા. ઢગલાબંધ સેંકડો. મરી ગઈ બાઈ. કોણ શરણ? બધા પૈસા ખરચે કે ડૉક્ટર દવા (આપે), ધૂળમાંય શરણ નથી. એકલો પીડા (ભોગવે). આહાહા..!

'**स्वार्जितं कर्म**' પોતાના કરેલા કર્મોથી ત્યાં દુઃખી એકલો થાય પણ કોઈ એને શરણ નથી. એમ એકત્વભાવના ધર્માત્મા ભાવે છે.

અન્યત્વ.

क्षीरनीरवदेकत्र स्थितयोर्देहदेहिनोः।
भेदो यदि ततोऽन्येषु कलत्रादिषु का कथा।।४९।।

શું કહે છે આચાર્ય? અરે..! ધર્મી જીવ ગૃહસ્થાશ્રમમાં વારંવાર એવી વિચારણા અને ભાવના કરે છે. શરીર અને આત્મા દૂધ અને પાણીની જેમ ભેગા રહ્યા એ પણ જુદાં છે. અહીં ભેગા રહ્યા (છે, જેમ) પાણી ને દૂધ ભેગુ (રહે), એમ અહીં રજકણો માટીના અને ભગવાન અરૂપી આનંદઘન એક જગ્યાએ રહ્યા છતાં જુદાં છે. તો પછી બાયડી, છોકરા ને મકાન તો ક્યાંય જુદાં રહી ગયા. છે? '**भेदो यदि ततोऽन्येषु कलत्रादिषु का कथा**' તો ભિન્ન સ્ત્રી, પુત્ર આદિ મકાન એની તો શું વાત કરવી?

આત્માના જ્ઞાનાનંદની શ્રદ્ધા સહિત... અહીં સમકિતીની વાત છે ને. મારો આનંદ મારામાં છે. મારો ધર્મ મારા અંતરના શરણે છે. ક્યાંય ધર્મ છે નહિ. એવી દૃષ્ટિ થઈ એ એમ વિચારે છે, અરે..! નજીકમાં રહેલો દેહ પણ આત્માથી જુદો (છે) તો દૂર (ક્ષેત્રે રહેલાં) છોકરા ને બાયડી ને કુટુંબ ને મકાન તો ક્યાંય જુદા છે. એ મારાથી અન્ય છે, અનેરા છે, મારે ને એને કાંઈ સંબંધ નથી. સમજાણું કાંઈ? એમ વારંવાર ધર્મી આત્માના હિતને માટે એવી ભાવના કરે છે. એ પાંચમી ભાવના.

છઠ્ઠી અશુચિત્વભાવના. જુઓ! આ બાર ભાવના આચાર્ય મહારાજ કહે છે, ગૃહસ્થાશ્રમમાં હંમેશા ભાવે. પૈસાની ભાવના કરે છે કે નહિ? આટલું વ્યાજ આવ્યું, આટલા પૈસા મળ્યા, આટલી દુકાનમાં આટલા માણસ ગોઠવ્યા, આટલો વધારો થયો. એ બધો પાપનો વધારો, ધૂળનો વધારો થયો. પાપનો અને ધૂળનો. બહારની ભલે ધૂળ મળી હોય.

કહે છે, અહો..!

तथाशुचिरयं कायः कृमिधातुमलान्वितः।
यथा तस्यैव संपर्कादन्यत्राप्यपवित्रता।।५०।।

૫૦મી ગાથા. અહો..! આ શરીર પીડા, ધાતુ '**મલ, મૂત્ર આદિ અપવિત્ર પદાર્થો સે ભરા હુઆ હૈ.**' આ શરીર કોઈ એવી ચીજ જગતમાં નથી કે માખણ અને ઘી અને મૈસુબને વિષ્ટા બનાવે. એક આ સંચો એવો છે કે એ માખણને, ઘીને, મૈસુબને વિષ્ટા બનાવે. અમરચંદભાઈ! ઈ કહે છે, જુઓ! '**પીડા, ધાતુ મલાદિ અપવિત્ર પદાર્થો સે ભરા હુઆ હૈ. યહ શરીર ઈતના અપવિત્ર હૈ ઉસકે સંબંધ સે..**' દેખો! એના સંબંધમાં આવેલી '**દૂસરી વસ્તુ ભી અપવિત્ર હો જાતી હૈ.**' છે? ચાર શેર ઘીનો પાયેલો મૈસુબ. મૈસુબ કહે છે ને મૈસુબ? ઊંચી (મીઠાઈ) નથી (બનાવતા)? એક શેર લોટને ચાર શેર ઘી પાય છે. પણ વિષ્ટા બનાવવી હોય તો આ શરીર એક સાધન છે. આહાહા..! એ ટોપરાપાક. ક્યો હતો? શેઠને તમારે ત્યાં શું હતું? જાંબુડા. જાંબુ-જાંબુ. ગુલાબજાંબુ. એ ઘારી, અને પુરી અને એ બરફી. કહે છે કે ચામડાના ઓલામાં નાખી દે તો સડશે અને વિષ્ઠા નહિ થાય આઠ કલાકે. આ શરીરના કોથળામાં નાખીશ તો આઠ કલાકે વિષ્ટા (થશે). શોભાલાલભાઈ! લાવો બીજા સંચા, લાવો બીજો કોઈપણ સંચો એવો હોય...

એમ આચાર્ય મહારાજ કહે છે. દેખો! '**વિષ્ટા, મૂત્ર, કફ આદિ અપવિત્ર વસ્તુ કી ઉત્પત્તિ શરીર સે હોતી હૈ.**' ભાવાર્થમાં લખ્યું છે. વિષ્ટા આદિની ઉત્પત્તિ, પેશાબની (ઉત્પત્તિ)... પાણીમાં નાખો બીજે પાણી પેશાબ થાશે તરત? મોસંબી નાખો બીજે તરત પેશાબ થાશે? અહીં મોસંબી ને પાણી નાખ્યા ભેગું ત્યાં બે-ચાર કલાકે પેશાબ. બહુ પીધો હોય તો પા કલાકે પણ થઈ જાય. આહાહા..! જુઓ! અહીં પાઠ છે, હોં! '**तस्यैव संपर्कादन्यत्राप्यपवित्रता**' બીજો કોઈ પદાર્થ એની સાથે સંપર્ક કરતાં અપવિત્ર નહિ થાય. તરત નહિ બગડે. વાર લાગશે. અહીં તો આઠ કલાકે તમારે મેસુબ અને એ બધા જાંબુડા શું કહેવાય એ? ગુલાબજાંબુ. એ સવારે વિષ્ટા થઈ ગઈ ત્યાં. એવો આ સંચો (છે). આહાહા..! એવું આ શરીર અશુચિથી ભરેલું (છે). એમ વારંવાર ધર્માત્મા ગૃહસ્થાશ્રમમાં આવી વિચારણા અને ભાવના કરે છે. કહો, સમજાણું કાંઈ? એવી ચીજ આ. આહા..! આમ મીઠા-મીઠા દૂધપાક અને પૂરી ને આમ ખાજા ને ખાજા ગળ્યા. શું કહે આપણે કહે છે ને શું? સાટા-સાટા. અમારે સાટા કહેવાય. સાકરમાં રસબોળ કરેલા. ખાજા હોય છે ને? સાટા. લગનમાં બહુ આપે વાણિયામાં. એની વિષ્ટા કરવી હોય તો આ એક સંચો છે. બીજામાં નાખીશ તો વિષ્ટા તરત નહિ થાય.

જેના સંગે પરસેવા થાય, જેના સંગે પેસાબ થાય, જેના સંગે કફ થાય, જેના સંગે વિષ્ટા થાય, અરે..! એવું શરીર! એ અશુચિ એ મારી ચીજ નથી. મારામાં તો શુચિ પવિત્રતા પડી છે. એ ક્યાં અશુચિ અને હું ક્યાં પવિત્ર. મારે ને એને કાંઈ સંબંધ નથી. એમ ગૃહસ્થાશ્રમમાં રહ્યા એ શ્રાવકનો આચાર છે કે વારંવાર આવી વિચારણા અને ભાવના કરે.

આસ્રવભાવના. સાતમી ભાવના.

जीवपोतो भवाम्भोधौ मिथ्यात्वादिकरन्ध्रवान्।
आस्रवति विनाशार्थं कर्माभाम्भः सुचिरं भ्रमात्।।५१।।

અહો..! **'સંસારરૂપી સમુદ્ર મેં...'** આસ્રવ ભાવના. ધર્મી જીવ ભાવના કરે. રાજા-મહારાજા હોય, ચક્રવર્તી હોય સમકિતી, એ પણ વારંવાર આ (ભાવના ભાવે છે). તીર્થંકર હતા-શાંતિનાથ, કુંથુનાથ, અરનાથ એ તીર્થંકર હતા. આઠ વર્ષની ઉંમરે પંચમ ગુણસ્થાન ધારણ કરેલું હતું. એ વારંવાર આ ભાવના કરતા સંસારમાં. જેને ત્રણ તો પદવી હતી. તીર્થંકરની, ચક્રવર્તીની અને કામદેવની. કોને? સોળમા શાંતિનાથ. જેનું રૂપ છ ખંડમાં કોઈનું નહોતું. અરનાથ, કુંથુનાથ એવું રૂપ એ કામદેવ. ચક્રવર્તી છ ખંડના સ્વામી. બીજો કોઈ છત્રપતિ નહિ અને તીર્થંકર. જેના ઈન્દ્રો દાસ. ઉપરના ઈન્દ્રો જેના તળિયા ચાંટે. અન્નદાતા! સિંહાસન ઉપર બેઠા હોય ગૃહસ્થાશ્રમમાં છતાં. ઈન્દ્ર જેને (નમે). ૩૨ લાખ વિમાનનો લાડો. પહેલો સુધર્મ દેવલોક જેના ૩૨ લાખ વિમાન છે. ઈશાન દેવલોકમાં ૨૮ લાખ વિમાન છે. એ ઈન્દ્રો આમ ખમ્મા અન્નદાતા! તીર્થંકરદેવ મહારાજા અલ્પકાળમાં આપ પરમાત્મા થઈને અમને ઉદ્ધારનાર, ઉપદેશ દેનાર. ઈન્દ્રો જેના મિત્રો. એટલે ઈન્દ્રો જેના સેવકો. આહાહા..! એ પણ આવી ભાવના ભાવે છે.

ઓહો..! **'સંસારરૂપી સમુદ્ર મેં જિસ સમય જીવરૂપી જહાજ..'** **'पोतो'** છે ને? **'पोतो'**. **'જીવરૂપી જહાજ મિથ્યાત્વ, અવિરતી, પ્રમાદ, કષાય, યોગ છિદ્રોં સે સહિત હોતા હૈ...'** છિદ્ર-છિદ્ર. જહાજમાં છિદ્ર હોય તો પાણી ગરી જાય, કાણા પડ્યા હોય તો. એમ આત્મા અખંડાનંદ આનંદજળથી ભરેલો એને આ સંસાર ખાર સમુદ્રમાં મિથ્યાત્વ ને અવ્રત ને પ્રમાદ, કષાયના છિદ્રો વડે આવરણ આવે છે. આવરણ આવે છે. માટે એ છિદ્રોની વિચારણા એણે વારંવાર કરવી. વિપરીત માન્યતા તો જ્ઞાનીને હોતી નથી. સમ્મુચય વાત લીધી છે અહીં તો. સમજાણું કાંઈ?

'યહ સમય અપને વિનાશ કે લિયે અજ્ઞાનતાસે પ્રચુર કર્મરૂપી જલ કો આસ્રવ કરતા હૈ.' શું કહ્યું? દેખો! **'कर्माभाम्भः सुचिरं भ्रमात्'** અજ્ઞાનને કારણે. પોતાના દોષને કારણે છિદ્રથી કર્મ આવે છે. એને કારણે નહિ કે કર્મને આવવાનું (હતું) માટે આવે, એમ નહિ. કર્મનું આવવું **'सुचिरं भ्रमात्'** **'અજ્ઞાનરૂપી પ્રચુર કર્મરૂપી જલ કા...'** ભાન નથી. અરે..! મારું સ્વરૂપ અમૃતાનંદ. અમૃતાનંદ, જેનામાં એકલા અતીન્દ્રિય અમૃત આનંદ ભર્યો છે એવું જેને ભાન નથી. ઊંધી શ્રદ્ધા અને અજ્ઞાન દ્વારા છીદ્ર પાડી અને જેમ જહાજમાં પાણી ગરી જાય અને જહાજને બોળી દે દરિયામાં, એમ અજ્ઞાનીનું વહાણ આ મિથ્યાત્વ, અવ્રત અને કષાયના છિદ્ર વડે ચોર્યાશીના ખાર સમુદ્રમાં ડૂબી જાય છે. ક્યાંય એનો પત્તો ખાતો નથી. એમ ધર્મી જીવ આ રીતે આસ્રવની શુભાશુભ... જુઓ! આસ્રવ એટલે બેય પરિણામ, હોં! શુભ અને અશુભ. શુભ અને અશુભ ભાવ બેય છિદ્ર છે. બેય આસ્રવ છે

એ મલિન પરિણામ છે. બેય આવરણ આવવાનું કારણ છિદ્ર છે. એમ વારંવાર વિચારી અને એણે આત્માનું શરણ લેવું જોઈએ.

સંવર.

कर्मास्रवनिरोधोऽत्र संवरो भवति ध्रुवम्।
साक्षोदेतदनुष्ठान मनोवाक्कायसंवृतिः।।५२।।

શું કહે છે? **'આયે હુએ કર્મોં કા રુક જાના વહી નિશ્ચય સે સંવર હૈ.'** કથન ઉપદેશની શૈલી... કાંઈ કર્મો આવતા હતા અને રોક્યા છે એમ નથી. સમજાય છે કાંઈ?

મુમુક્ષુ :- વર્ણન શૈલી...

ઉત્તર :- એ તો વર્ણન પદ્ધતિની પદ્ધતિ ભાવનામાં શું કરે? કર્મ આવવાના હતા ને એણે રોક્યા છે એમ છે નહિ. પણ પોતાના આત્માના સ્વભાવની શ્રદ્ધા અને ભાવના કરતાં જે શુદ્ધતા પ્રગટી એ કાળે પહેલા આવરણ આવવાના હતા એ આવ્યા નહિ, એને રોક્યા એમ વ્યવહારથી કહેવામાં આવે છે. સમજાણું કાંઈ? વારંવાર સંવરની ભાવના કરવી.

'મન-વચન-કાય .. સ્વાધીન કરના.' દેખો! જેટલો મન-વચન અને કાયાના કંપન્નમાં પરાધીન થાય એટલો એને પાપ અને પુણ્યનો આસ્રવ આવે છે. એણે પોતાના આત્મામાં શુદ્ધ ભગવાન પરમાત્માનો પિંડ પ્રભુ અનંત ગુણનું ધામ, એમાં રોકાઈને સંવરને કરવો. મન-વચન-કાયામાં જતા પરિણામને રોકવા. એનું નામ અહીંયાં સંવર કહેવામાં આવે છે. કહો, સમજાણું કાંઈ? ૫૩.

निर्जरा शातनं प्रोक्ता पूर्वोपार्जितकर्मणाम्ः।
तपोभिर्बहुभिः सा स्याद्वैराग्याश्रित चेष्टितैः।।५३।।

'પહલે સંચે હુએ કર્મોં કા એક દેશરૂપ સે નાશ હોના...' એક અંશે નાશ થવો **'ઉસકા નામ નિર્જરા કહતે હૈં.'** સર્વથા કર્મનો નાશ થવો એનું નામ મુક્તિ. એક અંશે કર્મનું અટકી જવું, સ્વભાવની ભાવના દ્વારા, એને અહીંયાં નિર્જરા કહે છે. કહો, નિર્જરાની ભાવના વારંવાર વિચારવી. ઓહોહો..! આમાં ક્યાં નવરાશ પણ...

મુમુક્ષુ :- ...

ઉત્તર :- કહે છે, ભાવના સાંભળવાની મળે બે-ચાર વર્ષે. ૧૭માં વાંચ્યું હતું આ. આ ૨૦માં પાછું વધારે... ભાવના કરવાની, ઓલા પાપની ભાવના કરી. છોકરાને કેમ ઠેકાણે પડે અને છોકરાને કેમ નોકરી મળે, લડકા કેમ આગળ વધે, કન્યા ક્યાંથી સારી મળે અને મોટે પગારે કેમ ચડે? એકલું પાપ. એવી ભાવના ભાવે છે. પાંચ-છ છોકરા હોય એને કેમ ઠેકાણે પડે અને કેમ આગળ વધે અને કેમ બે હજારનો પગાર થાય. હોળી. તને શું છે પણ હવે એમાં? તારે તો ભાવના પાપની છે એકલી. સેઠી!

મુમુક્ષુ :- ...

ઉત્તર :- એમ કહે છે, ઘર છોડીને બેસે તો આ થાય. શેની વાત ચાલે છે આ? ગૃહસ્થાશ્રમમાં રહેલા શ્રાવક સમકિતી આવી ભાવના કરે છે. ઠીક, સેઠીએ કહ્યું. અહીં કોની વાત ચાલે છે આ? પાંચમા ગુણસ્થાનવાળા ગૃહસ્થાશ્રમમાં બાયડી, છોકરા, કુટુંબ, રાજમાં પડ્યા હોય તોપણ વારંવાર વિચારે કે ઓહો..! પૂર્વના બાંધેલા કર્મો, એને આત્માના ભાન દ્વારા એક અંશે નાશ કરવો એ નિર્જરા (છે).

'સંસાર આદિ વૈરાગ્ય કરાનેવાલે અનશન, અવમૌદર્ય આદિ તપસે હોતી હૈ.' લ્યો! રાગની મંદતા, ઈચ્છાનો નિરોધ, સ્વભાવની સાવધાની એ દ્વારા એક અંશે પણ અશુદ્ધતા અને કર્મનો નાશ થાય છે. એ ગૃહસ્થાશ્રમમાં રહેલાની વાત ચાલે છે. આવું (કરવા જઈએ) તો આ મહેન્દ્રભાઈને ને બધાને મૂકી દેવા પડે. વેપાર, દુકાનનો ધંધો મૂકી દેવો પડે.

મુમુક્ષુ :- ...

ઉત્તર :- હવે અંદર લાળ રહે છે. ક્યાં મૂક્યું છે અંદર. છોકરાનો કાગળ આવે. એ પિતાજી! અમને યાદ કરો, હોં! એમ નિષ્ઠુર ન થવાય. .. વળી પાછું. આપ બાર-બાર મહિનાથી ત્યાં પડ્યા છો. અમારે ઘરે શું થાય? અમે તમારા બચ્ચા કહેવાઈએ. તમે અમારા પિતા તુલ્ય છો. .. કહેવાય. તમારા વિના અહીંયાં અમને ગોઠતું નથી. એવો જ્યાં કાગળ આવે એટલે ઉપડે ફટ. આ કાગળ આવ્યો છે. હે આત્મા! ઉઠાવ રાગ ઉપરથી બુદ્ધિ અને સ્વભાવનું શરણું લે. શોભાલાલભાઈ! આ કાગળ પ્રતિનિધિ, ભગવાનના પ્રતિનિધિ છે. આ ભગવાનના પ્રતિનિધિ શાસ્ત્ર લઈને આવ્યા છે. કહેશે ક્યાંક, આમાં હશે. સમજાણું?

'तपोभिर्बहुभिः सा स्याद्वैराग्याश्रित' ઓહો..! એકલો વૈરાગ્ય નહિ. પોતાનો આત્મા જ્ઞાન અને ચૈતન્યનું દળ છે એવી જેણે અસ્તિમાં દૃષ્ટિ કરી છે, એને પરથી નાસ્તિનો વૈરાગ્ય સહેજે આવે છે. ધર્મી જીવને પુણ્ય અને પાપના બે પરિણામ પણ બંધના કારણ છે. એમ કરીને પુણ્ય અને પાપ ઉપરથી પણ વૈરાગ્ય કરે છે. એનું નામ વૈરાગ્ય છે. જેને બાહ્યથી તો વૈરાગ્ય (છે) પણ પુણ્ય અને પાપ બેય વિકલ્પ ઉઠે છે રાગ, એનાથી પાછો ફરીને એકાકાર થાય એને ભગવાન વૈરાગ્ય કહે છે. એવી વૈરાગ્ય ભાવનામાં નિર્જરા હોય છે. સમજાણું કાંઈ? સવારનું ઝીણું પડે પણ આ તો સમજાય એવું છે કે નહિ? એ... દેવાનુપ્રિયા!

૫૪. લોકાનુપ્રેક્ષાનું સ્વરૂપ. દસમી ભાવના. ગૃહસ્થાશ્રમમાં રાજપાટમાં રહ્યા હોય, રાણીઓ મહા હોય, રાજકુમાર હોય એ પણ ભાવના ભાવે છે. ઓહો..! આ વસ્તુ ભગવાને વર્ણવી, એવી અનિત્ય અશરણની ભાવના ભગવાન તીર્થંકર પણ ગૃહસ્થાશ્રમમાં હતા ત્યારે કરતા, તો અમારા જેવા જેની પાસે એટલું સાધન પણ નથી. સમજાણું કાંઈ? દીપચંદજી કહે છે... દિપચંદજી થયા છે ને? આ અનુભવપ્રકાશના કરનારા. અરે..! અમને વખત મળતો નથી. કહે છે, એલા..! પહેલાના રાજાઓને ચક્રવર્તી પદ અને મહા ઈન્દ્રપદ આદિ હતા. અહીં મનુષ્ય મહારાજા બળદેવ આદિ હતા, એટલા તો તારી પાસે નળિયા પણ નથી. નળિયા

સમજો છો? આ નળિયા હોય છે ને મકાન ઉપર નાખવાના. જેટલી ઋદ્ધિ એની પાસે હતી એટલી ઋદ્ધિ તારી પાસે નથી. તું તો એની પાસે ભિખારી જેવો છો. તને ભાવનાનો વખત મળતો નથી. રુચિ નથી તને દ્રવ્યદૃષ્ટિ વસ્તુની.

જેને ઘરે આમ નવ નિધાન. નવ નિધાન. સોળ હજાર દેવ આમ તેનાતમાં. બે હજાર દેવ તો શરીરના અંગરક્ષક. બે હજાર હોં! આમ તૈયાર. ખમ્મા અન્નદાતાને શું થયું? કેમ પસીનો આવ્યો? કેમ ખાંસી આવી? કહે છે કે એવા સાધનવાળા પણ દરરોજ નિવૃત્તિથી ભાવના ભાવે અને પરિણામનો સુધારો કરે છે. તને કેટલી ઋદ્ધિ મળી ગઈ છે અહીંયાં? શું કરીએ પણ નવરાશ મળતી નથી. વેપાર-ધંધા.. આહા..! અને આજના કાયદા. ધૂળમાંય કાયદા નથી નડતા, સાંભળને! મરતા ટાણે કેમ નવરો થાય છે? બધું આવ્યું છે આમ તૈયાર.

એક જણો... કીધું હતું ને ત્યાં (સંવત) ૧૯૯૦ની સાલમાં હતા અમે રાજકોટ. ઓલા પ્રેમચંદભાઈ દેરાવાસી હતા. રાવસાહેબની. ક્યાંક ગયા હશે લગનમાં. ખાધેલું જલેબી ને એવું. એમાંથી ઉપડ્યો. બે ડબલ ઓલે. અને મરવાની તૈયારી. રાવસાહેબ ઈલકાબ આવ્યો. એ વખતે. એક માણસ પોલીસ લઈને આવ્યો. મને બોલાવે છે. છેલ્લી સ્થિતિ હતી ને માંગળિક સંભળાવો. મોટું .. બાયડી. એલા..! પણ આ મરવા પડ્યો ને આ શું કરો છો હજી અત્યારે તમે? બાયડી માથે પૂછે. હવે પૂછવાના કાળા મરી જશે અહીંથી ચાલ્યો જઈશ. ત્યાં આવ્યો પોલીસ. રાવ સાહેબનો ખિતાબ (છે). જાવ મરીને પરલોક. ભાઈ! હું ત્યાં હતો ને પોલીસ આવ્યો. ત્યાં હું હતો. આમ મરવા.. મને દેખીને આંખમાંથી આંસુ વયા ગયા હતા. મરવાની તૈયારી. શરીર સુંદર એવું ને એવું. કાંઈ એકદમ ડબલ ન્યુમોનિયા હતો. કાંઈ સૂકાણું શરીર નહિ. કંઈ નહિ. વ્યાધિ એક-બે દિ'ની. વ્યાધિ. અને આમ પડેલા. શું છે? આ તૈયારી થઈ ગઈ. આ પરલોકના નાખવાના તંબુ થઈ ગયા હવે. આ તંબુ તૂટ્યા. ક્યાં સુધી આ કરવું છે તમારે? કીધું, આ શું ઉપર ચડીને બેઠા છો? ત્યાં ઓલો પોલીસ આવ્યો. રાવ સાહેબનો ખિતાબ (લાવ્યો છું). શેઠ! સાથે લઈ ગયો હશે ત્યાં હવે? ધૂળમાંય નથી, કહે છે. શું કહે છે?

लोकः सर्वोऽपि सर्वत्र सापायस्थितिरध्रुवः।
दुःखकारीति कर्तव्या मोक्ष एव मतिः सताम्।।५४।।

જુઓ! ગૃહસ્થાશ્રમને કહે છે. '**સમસ્ત લોક વિનાશીક હૈ.**' આખી દુનિયા વિનાશીક છે. '**અનિત્ય...**' છે. '**सापायस्थितिरध्रुवः**'. '**નાના પ્રકાર કે દુઃખોં કા કરનેવાલા હૈં.**' દુનિયાના સાધનો તો દુઃખમાં નિમિત્ત છે. ચારે કોર લાવ... લાવ... લાવ... દીકરા કહે કે એટલું લાવો... બાયડી કહે કે આટલું લાવો... દીકરીઓ કહે કે આટલું લાવો. લાવ... લાવ.. ને લાવ.. લાવ... લાવ.. ને લાવ.. મરી જઈશ પણ લાવ-લાવમાં પડ્યો છો તે. આખી દુનિયા અનિત્ય અને અધ્રુવ છે. સમજાણું કાંઈ?

'**ઐસા વિચાર કર ઉત્તમ પુરુષોં કો...**' '**मतिः सताम्**' '**મોક્ષકી ઓર હી બુદ્ધિ**

લગાના ચાહિયે.' એવી લોકની ભાવના વારંવાર વિચારણા કરવી. આખી દુનિયામાં કોઈ શરણ નથી. આખો લોક ઈન્દ્ર, નરેન્દ્ર, બધા અશરણભૂત અશરણ છે. એમ લોકનો વિચાર કરી અને પોતાના આત્મામાં 'मतिः सताम्' એવા ઉત્તમ જીવોએ આત્માને જેમ બંધનથી છૂટે એવો એણે પ્રયત્ન કરવો જોઈએ. રાગ-દ્વેષ ને અજ્ઞાનથી છૂટે તેવો એણે પ્રયત્ન કરવો જોઈએ. આવો અવસર અનંતે કાળે મળવો મુશ્કેલ છે માટે એ કરવા જેવું છે. કહો, સમજાણું કાંઈ?

૫૫. ૧૧મી ભાવના.

रत्नत्रयपरिप्राप्तिर्बोधिः सातीव दुर्लभा।
लब्धा कथं कथंचिच्चेत् कार्यो यत्नो महानिह।।५५।।

અહો..! આચાર્ય મહારાજે વનમાં રહીને તાડપત્ર ઉપર આ શ્લોકો રચ્યા. એ દુનિયાને કરુણાબુદ્ધિથી કહે છે કે ભાઈ! એ '**रत्नत्रयपरिप्राप्तिर्बोधिः सातीव दुर्लभा**' ભાઈ! એ આત્મા પરમાનંદની મૂર્તિ, એના શ્રદ્ધા-જ્ઞાન અને સ્થિરતા મહા દુર્લભ છે. કોઈ બહારની ચીજ દુર્લભ નથી. સમજાણું કાંઈ? બહારની ચીજ દુર્લભ નથી. એ તો અનંત વાર મળી ચૂકી છે. દેવલોકમાં ઈન્દ્રાણીઓ અનંત વાર મળી, નરકના દુઃખો અનંત વાર મળ્યા. એ કોઈ દુર્લભ ચીજ નથી. ઓહો..! એકદમ જ્યાં પાંચ-પચાસ લાખ મળે, મૂકો લાપસીના આંધણ. લાપસી-લાપસી કરે છે ને? કંસાર. કરે છે કે નહિ? શું કહે છે? અમારે તો કંસાર કહે છે. લાપસી. મૂકો આ લાપસી આજ. પેદાશ થઈ. ધૂળમાંય પેદાશ નથી થઈ. ખોટ ગઈ છે, સાંભળને! પૂર્વના પુણ્ય બળી ગયા ત્યારે પૈસા દેખાય છે. તું કહે છે કે મળ્યા. ભગવાન કહે છે કે બળ્યા. તારા પુણ્ય બળી ગયા ત્યારે આ મળ્યું છે. સાંભળને! સમજાણું કાંઈ? એ કંઈ દુર્લભ ચીજ નથી.

'**रत्नत्रयपरिप्राप्तिर्बोधिः**' એ ત્રણની પ્રાપ્તિ એનું નામ બોધિ છે. એ બોધિ અતિવ દુર્લભ, અતિવ દુર્લભ ઓહોહો..! ક્યાં એકેન્દ્રિયના જીવો, ક્યાં નિગોદના જીવ, ક્યાં પડ્યા છે? હવે એમાંથી કે' દિ' પ્રાણી ત્રસ થાય અને કે' દિ' એ મનુષ્ય થાય, એમાં ક્યારે જૈન ધર્મ સાંભળવાનો મળે અને સાંભળ્યા પછી એને એની દૃષ્ટિ અને રુચિમાં બેસે. ઓહોહો..! સમજાણું કાંઈ? જૈન પરમેશ્વરે કહેલો કેવળી પણ્ણંતો ધમ્મો શરણં, એ ધર્મ ક્યારે મળે એને. જેમ સરોવરમાં માથે... શું કહેવાય? લીલફુગના ગોદડા બાઝ્યા, ગોદડા, નીચે કાચબા રહેતા હોય એને ખબર પણ ન હોય કે કોઈ માથે ચંદ્ર છે કે નહિ. સમજાય છે? એમાં કોઈ વખતે.. ગોદડા સમજો છો? લીલ-ફુગ કાઈ એટલી જામી હોય, એમાં કોઈ પવન આવ્યો અને તૂટ્યું. આમ નજર પડી. ઓહો..! આ શું! આ શું! કોઈ દિ' કુટુંબ કહેતા નહોતા, .. કહેતા નહોતા. આ શું? એ જ્યાં કહેવા ગયો એના કુટુંબને ત્યાં ઓલું ભેગું થઈ ગયું. જરાક વાર તો ખોટું બોલ્યો, બાપુ! કાંઈક છે. ભાઈ! અમે જોયું છે એ ખોટું નથી. સમજાણું કાંઈ? એમ

અનંત કાળે આત્માને સમ્યગ્દર્શનની પ્રાપ્તિ ચંદ્રના દર્શનની પેઠે દુર્લભ છે. સમજાણું કાંઈ આમાં? અને સમ્યગ્જ્ઞાનની પ્રાપ્તિ દુર્લભ છે. અને એમાં સ્વરૂપની રમણતારૂપ ચારિત્ર તો મહાદુર્લભ છે. દુર્લભથી દુર્લભઃ આહાહા..!

કહે છે કે '**ઉસકા બોધિ હૈ. ઈસ બોધિકી પ્રાપ્તિ સંસાર મેં અત્યંત કઠિન હૈ. યદી કિસી ભી (પ્રકારસે) ઉસકી પ્રાપ્તિ હો જાય તો ઉસકી રક્ષા કે લિયે વિદ્વાનોં કો પ્રયત્ન કરના ચાહિયે.**' '**यत्नो महानिह**' એમ શબ્દ છે ને? મહાન પ્રયત્ન કરવો જોઈએ. મહાન પુરુષાર્થથી એ મળે છે. એમ ને એમ સમ્યગ્દર્શન-જ્ઞાન મળતું નથી. મહાન પુરુષાર્થ. નિરાધાર ચિદાનંદ નિરાલંબી તત્ત્વ છે. એની નિરાલંબી પરિણતિ કરવી એ વિના કોઈ પ્રાપ્ત થાય એવી બોધિ છે નહિ. આવે છે ને? નમોત્થુણંમાં આવે છે. બોહિદયાણં.. નથી આવતું? અનંત.. બધું લાંબુ લખ્યું છે. કહો, સમજાણું?

૫૬. છેલ્લી ભાવના. ધર્મ ભાવના.

जिनधर्मोऽयमत्यन्तं दुर्लभो भविनां मतः।
तथा ग्राह्यो यथा साक्षादामोक्षं सह गच्छति।।५६।।

ઓહો..! '**जिनधर्मोऽयमत्यन्तं दुर्लभो**' દેખો! નિજધર્મ દુર્લભ, હોં! પુણ્યધર્મ અને પાપ પરિણામ એ દુર્લભ નથી. અનંત વાર મળી ચૂક્યા છે. નવમી ગ્રૈવેયક જાય એવા પુણ્યભાવ પણ અનંત વાર કર્યા છે. એ કાંઈ નિજ ધર્મ નથી. આહા..! '**जिनधर्मोऽयमत्यन्तं दुर्लभो**' '**સંસારી પ્રાણીઓં કો જ્ઞાનાનંદ સ્વરૂપ નિજધર્મ કા પાના...**' જ્ઞાનાનંદ સ્વરૂપ નિજધર્મ કો પ્રાપ્ત (કરના). લ્યો આ ધર્મ. ઓહોહો..! સમજાણું કાંઈ? આત્મા જ્ઞાન અને આનંદનો દરિયો-સાગર, અમૃતનો ભરેલો ભંડાર છે. એવી અંતરમાં ધર્મની દશાની પ્રાપ્તિ અતિ દુર્લભ છે. ધર્મની પ્રાપ્તિ મહાદુર્લભ છે. પરધર્મ તો અનંત વાર કર્યો. પુણ્ય અને પાપના ભાવ કર્યા. જગતમાં અનંત વાર રખડ્યો. પણ નિજ ધર્મની પ્રાપ્તિ અત્યંત અત્યંત દુર્લભ '**भविनां मतः**'. સમજાય છે?

'**तथा ग्राह्यो यथा**' શું કહે છે જરી? અરે..! ભાઈ! હે આત્મા! એવી રીતે શ્રદ્ધા-જ્ઞાન અને ચારિત્ર આત્માનો મહાન ધર્મ ગ્રહણ કર, નિજ ધર્મને એવી રીતે ગ્રહણ કર કે '**यथा साक्षादामोक्षं सह गच्छति**' મોક્ષ થાય ત્યાં સુધી સાથે રહે એવી રીતે ધર્મને ગ્રહણ કર. અપ્રતિહતભાવે ગ્રહણ કર એમ કહે છે. આહાહા..! સમજાણું કાંઈ? (આ તો) બાવા થવાની વાત છે. પણ બાવો જ છો, સાંભળને! ક્યાં ગરી ગઈ તારી ચીજમાં કોઈ ચીજ. બહાર ને બહાર બધી લોટે છે. બહાર ને બહાર ફરે છે. ક્યાં પ્રવેશ અંદર કર્યો છે. ભગવાન આત્મા.. જુઓ! આચાર્યે સાર લેવો છે તો હવે (કહે છે), '**जिनधर्मोऽयमत्यन्तं दुर्लभो**' આત્મા જ્ઞાનાનંદ પ્રભુ એવો જે નિજ સ્વભાવ એ પામવો ભવિને મહા મહા પ્રયત્ને મહા દુર્લભ છે. પણ એવી રીતે ગ્રહણ કરવો, '**યહ ધર્મ ઐસી રીતી સે ગ્રહણ કરના ચાહિયે**

કિ મોક્ષ પર્યંત યહ સાથ હી બના રહે.' એવી રીતે સંસ્કાર સમ્યગ્દર્શન-જ્ઞાન-ચારિત્રના કરવા કે એ સ્થિતિ મોક્ષ સુધી રહે. પછી પડે નહિ. આહાહા..! જુઓ! આચાર્ય પણ ભાવના કેવી (ભાવે છે)!

ગૃહસ્થાશ્રમમાં પણ કહે છે કે ઓહો..! આત્મા ધ્રુવ અવિનાશી તત્ત્વ આનંદ અને જ્ઞાનનો ભરેલો ભંડાર, એને એ રીતે પકડ, એ રીતે શ્રદ્ધા-જ્ઞાનમાં લે અને એવા ચારિત્રના સ્થિરતાના સંસ્કાર કર કે જે ગ્રહેલું ઠેઠ મોક્ષ સુધી આવે. કહો, સેઠી! કહે છે ને? '**जिनधर्मोऽयमत्यन्तं**' આત્મા સહજ આનંદ (સ્વરૂપ) રાગ અને વિકલ્પથી પાર છે. એવો જે નિજ સ્વભાવનો ધર્મ, જે મન-વાણી-દેહથી તદ્દન જુદો છે અને દયા, દાન અને પુણ્ય-પાપના વિકલ્પથી પણ તદ્દન જુદો છે. એવા નિજ ધર્મને જ્ઞાનાનંદને એવી રીતે પકડ, એવી પ્રતીતિ કર, એવું જ્ઞાન કર, એવા ચારિત્રના લીનતાના સંસ્કાર કર કે એ સંસ્કાર મોક્ષ સુધી સાથે રહે. આહા..! જુઓ! કહે છે કે એ સમ્યગ્દર્શન અને જ્ઞાન અમારા સ્થિર રહેવાના અને ત્યાંથી ચારિત્ર પૂરું કરીને મોક્ષ જશું. આ શ્રાવકને માટે પણ આમ કહે છે, લ્યો. આહાહા..! એ પામેલું વધારવાનું કામી હોય કે પામેલું પાડવાનો કામી હોય? આહાહા..! સમજાણું?

'**तथा ग्राह्यो यथा साक्षादामोक्षं**' જ્યાં સુધી કેવળજ્ઞાન અને મુક્તિ ન થાય ત્યાં સુધી સંસ્કાર જામી રહે એવી રીતે ધર્મને ગ્રહણ કરજે. ઘડીક ગ્રહણ કરીને મૂકી દીધો એમ નહિ. એકવાર સમ્યગ્દર્શન થયું તો થઈ ગયું, લ્યો. એમ નહિ. એમ કહે છે. સમજાણું કાંઈ? આ આત્માને એવી રીતે પકડ.. જ્ઞાનાનંદ ચૈતન્યજ્યોત એની દૃષ્ટિમાં કે જે દૃષ્ટિ અને જ્ઞાન અને સંસ્કાર ઠેઠ કેવળ પામે ત્યાં સુધી રહ્યા કરે. વચ્ચે પડવાનો એને ભવ અને ભય હોય નહિ. એવી ભાવના ગૃહસ્થાશ્રમમાં રહ્યા ગૃહસ્થો કરે, એમ અહીંયાં આચાર્ય મહારાજ ફરમાવી રહ્યા છે. કહો, સમજાણું આમાં?

दुःखग्राहगणाकीर्णे संसारक्षारसागरे।
धर्मपोतं परं प्राहुस्तारणार्थं मनीषिणः।।५७।।

અહો..! બાર ભાવનાની વિચારણાનો સરવાળો લે છે. '**અનેક પ્રકાર કે દુઃખરૂપી .. મકર સે વ્યાપ્ત...**' દરિયામાં જનાવર હોય ને જનાવર? એમ સંસારરૂપી દરિયો મોટો ચોર્યાશીના અવતારમાં પડ્યો છો. કેવો છે ત્યાં? કે અનેક પ્રકારના મગરમચ્છ ને માછલા ને મહા મોટા સર્પો (ભર્યા છે). '**સંસારરૂપી ખારે સમુદ્ર સે પાર કરનેવાલા...**' સંસાર.. આ ખારો છે ને દરિયો? એમાં મગરમચ્છ ને એવા જીવડા લાંબા મોટા હોય (કે) હાથી જેવા જનાવર જો પડે તો પણ પગ બાંધી દે. સર્પ જેવા મોટા જનાવર થાય. નીકળી શકે નહિ, ચાલી શકે નહિ, ડૂબી જાય. એવો સંસાર ખાર સમુદ્ર '**પાર કરનેવાલા ધર્મરૂપી જહાજ હૈ.**' એ આત્માનો અરાગી સ્વભાવ શ્રદ્ધા-જ્ઞાન એ જહાજ છે.

વિકારરૂપી સંસારના પરિભ્રમણનો જે દરિયો, એમાંથી તરવા માટે ભગવાન આત્મા.. એવો

દૃષ્ટિનો દોર કર, જ્ઞાનમાં જ્ઞેય બનાવ આત્માને કે જહાજ સંસાર સમુદ્રથી પાર પામે એવો રસ્તો પકડ. '**धर्मपोतं परं**' કહો, સમજાણું? '**ગણધર આદિ મહાપુરુષ કહતે હૈં.**' એમ કહ્યું, લ્યો! '**प्राहु**' ગણધર ભગવાન પણ એમ ફરમાવે છે. '**प्राहुस्तारणार्थं मनीषिणः**' '**સંસાર સે તરને કી ઈચ્છા કરનેવાલે ભવ્ય જીવોં કો...**' સંસારના તરવાની-ટાળવાની ઈચ્છાવાળા જીવો, એણે ધર્મરૂપી જહાજનો આશ્રય જરૂર લેવો જોઈએ.

'**अनुप्रेक्षा इमाः सद्भिः सर्वदा हृदये धृताः**' લ્યો! એ બાર ભાવના હૃદયમાં કાયમ રાખવી. પછી ધંધો ક્યારે કરવો ત્યારે અમારે? એમ કહેવું પડે કે નહિ? ભાઈ! ધંધા તો ધંધાને કાળે બાહ્ય થાય. પણ તારી ચિંતાથી ત્યાં ધંધા વધી જાય અને ચિંતા ઓછી થાય માટે પૈસા ઘટી જાય એમ છે નહિ. સમજાણું કાંઈ? અહીં તો કેમ કીધું? શું કહે છે?

अनुप्रेक्षा इमाः सद्भिः सर्वदा हृदये धृताः।
कुर्वते तत्परं पुण्यं हेतुर्यत्स्वर्गमोक्षयोः॥५८॥

'**જો સજ્જન પુરુષ બારંબાર બારહ ભાવનાઓં કા ચિંતવન કરતે હૈં.**' બાર ભાવના કીધી ઈ. ૫૮ ગાથા. '**ઉસ પુણ્ય કા ઉપાર્જન કરતે હૈં.**' એ પુણ્યથી સ્વર્ગ (પ્રાપ્ત કરે છે). ... છે ને. '**ઔર પરંપરા મોક્ષ કા કારણ...**' એ પછી રાગ ટાળીને કેવળજ્ઞાન પામશે એટલે પરંપરા મોક્ષનું કારણ છે. '**ઈસલિયે સર્વ મોક્ષ કે કારણ સ્વરૂપ પુણ્ય કો ચાહનેવાલે ભવ્ય જીવ સદા...**' સર્વદા સદા '**યહ ભાવના..**' ભાવવી. આચાર્યને ખબર નહિ હોય કે અમારે પાછા બાયડી-છોકરા હોય એનું કરવું કે દિ'? સર્વદા ભાવનામાં બેસી રહેવું એકકોર? એનું તારું કર્યું થાતું નથી. થવાનું એ થાશે. શેનો મંડ્યો છે પાછો? વેપાર-ધંધા આદિ મળવાનું હોય એ મળશે અને છોકરા અને બાયડ્યું નભવાશે એ નભશે. તારી ચિંતાને લઈને ત્યાં ફેરફાર થાય એમ છે નહિ. એ તો પહેલું એકત્વ અને અનિત્યમાં કહી દીધું કે અનેરું છે. અનેરાને અને તારે કાંઈ સંબંધ છે નહિ. કહો, સમજાણું કાંઈ?

હવે મુનિનો ધર્મ પણ થોડો એણે પાળવો એમ ભેગું કહે છે.

आद्योत्तमक्षमा यत्र यो धर्मो दशभेदभाक्।
श्रावकैरापि सेव्योऽसौ यथाशक्ति यथागमम्॥५९॥

જુઓ! આગમ આવ્યું. શું કહે છે? ગૃહસ્થાશ્રમમાં શ્રાવકે પણ ઉત્તમ ક્ષમા, માર્દવ, સરળપણું, નિર્માનપણું, સરળપણું, સત્ય... ૫૯ ગાથા છે. સંયમ, તપ, ત્યાગ, અકિંચન અને બ્રહ્મચર્ય લ્યો, આ દસ પ્રકારના ધર્મ શરૂ થશે પરમ દિ'થી. એ આજ આવી ગયા નામમાં. '**ઈસ પ્રકાર દસ ધર્મોં કા ભી શ્રાવકોં કી શક્તિ અનુસાર ઔર શાસ્ત્ર કે અનુસાર...**' આગમ છે ને. '**પાલન જરૂર કરના ચાહિયે.**' ગૃહસ્થાશ્રમમાં રહેલા શ્રાવકે પણ દસ પ્રકારનો ધર્મ યથાશક્તિએ એણે આદરવો અને પાળવો જોઈએ. એમ ન માની લેવું કે એ પ્રકારનો ધર્મ તો મુનિને છે, અમારે શું? એમ કહે છે. યથાશક્તિ ક્ષમા, નિર્માનતા, સરળતા, સત્ય,

શૌચ, સંયમ, તપ, ત્યાગ, આકિંચન, બ્રહ્મચર્ય રાખવું જોઈએ. શાસ્ત્રની આજ્ઞા શ્રાવકને જેટલા પ્રમાણમાં રખાય એટલી ભાવના એણે કરવી.

આ શ્લોક આવી ગયો છે.

अन्तस्तत्त्वं विशुद्धात्मा बहिस्तत्त्वं दयाङ्गिषु।
द्वयोः सन्मीलने मोक्षस्तस्माद् द्वितयमाश्रयेत्।।६०।।

એ આવી ગયું-નિશ્ચય અને વ્યવહાર. પહેલો કહી ગયા વચમાં. અંતઃતત્ત્વનો આશ્રય કરવો એ નિશ્ચય છે અને દયા આદિ અહિંસાના ભાવ કરવા એ શુભભાવ કે વ્યવહાર છે. સમજાય છે? સમ્યગ્દર્શન ને જ્ઞાન સહિત એવા શુભભાવ હોય છે. તેથી બેથી મુક્તિ થાય એનો આશ્રય કરવો એમ વ્યવહારથી કહેવામાં આવ્યું છે.

હવે '**જ્ઞાની અપને આત્મા કી ઈસ પ્રકાર ભાવના કરતા હૈ.**' જુઓ! સારમાં સાર.

कर्मभ्यः कर्मकार्येभ्यः पृथग्भूतं चिदात्मकम्।
आत्मानं भावयेन्नित्यं नित्यानन्दपदप्रदम्।।६१।।

કેવો આત્મા ભાવવો ગૃહસ્થાશ્રમમાં શ્રાવકે? '**કર્મોં સે ઔર કર્મોં કે કાર્ય સર્વથા ભિન્ન હૈ.**' લ્યો! બાર ભાવના કરી, આ પણ એક ભાવના છે. સદા કર્મથી જુદો આત્મા અને '**कर्मकार्येभ्यः**' એ વિકાર પરિણામ થાય એ ખરેખર આત્માનું કાર્ય-સ્વભાવ નથી. એ પુણ્ય અને પાપ એ કર્મનું કાર્ય છે. ધર્મચંદજી! કઈ અપેક્ષાએ છે આ? સવારમાં બીજું લેવાય છે. એ તો પર્યાયમાં તારો દોષ છે, કર્મનો નહિ. અહીંયાં હવે આત્મા સ્વભાવ શુદ્ધ ચિદાનંદ આત્માની દૃષ્ટિ થતાં નબળાઈને લઈને જેટલો વિકાર થાય એ મારા સ્વભાવનું કાર્ય નથી. એમ ગણીને કર્મનું કાર્ય છે એમ કહેવામાં આવ્યું છે. આહાહા..! સમજાણું કાંઈ? લ્યો, અહીં '**कर्मकार्येभ्यः**' (કહ્યું છે). એ કર્મનું કાર્ય છે. કહો, સમજાણું?

રાગ, દ્વેષ, શરીર, સંયોગ આદિ બધા કર્મના (કાર્ય છે), મારે કાંઈ સંબંધ નહિ. હું તો આત્મા અખંડાનંદ જ્ઞાયક છું. એમ '**पृथग्भूतं चिदात्मकम्**' એનાથી ચિદાનંદ આત્મા તદ્દન ભિન્ન છે. કેવો છે? '**नित्य**' '**અવિનાશી ઔર આનંદસ્વરૂપ સ્થાન કો દેનેવાલા.**' '**नित्यानन्दपदप्रदम्**' નિત્ય આનંદરૂપી મુક્તિના પદને દેવાવાળો એ આત્મા છે. એ પદ કાંઈ વિકલ્પ ને નિમિત્તથી અને શરીરથી મળતું નથી. સમજાણું કાંઈ? '**आत्मानं भावयेन्नित्यं**' એવા આત્માને નિત્ય હંમેશા વારંવાર ભાવના કરવી. કહો, બરાબર હશે આ? દાન અધિકાર આવ્યો, ષટ્કર્મનો આવ્યો, બાર ભાવનાનો આવ્યો અને છેવટે આ ભાવના કહી. ભાઈ! તારું સ્વરૂપ તો કર્મ અને કર્મના ફળ રાગથી ભિન્ન છે, હોં! એ ગતિ ને લેશ્યા બધાથી ભિન્ન છે. એવી આત્માની વારંવાર એણે ભાવના કરવી.

છેલ્લો શ્લોક.

इत्युपासकसंस्कारः कृतः श्रीपद्मनन्दिना।
येषामेतदनुष्ठानं तेषां धर्मो ऽतिनिर्मलः।।६२।।

'પદ્મનંદી આચાર્યે યહ ઉપાસક સંસ્કાર કી રચના કી હૈ.' શ્રાવકાચાર. એ શ્રાવકાચારની રચના ૬૨ શ્લોક થયા. ૭ વ્યાખ્યાન થયા, ૭ પૂરા. **'જિન પુરુષોં કી પ્રવૃત્તિ શ્રાવકાચાર કે અનુસાર હૈ ઉનકો નિર્મલ ધર્મ કી પ્રાપ્તિ હોતી હૈ.'** આ પ્રકારે શ્રદ્ધા-જ્ઞાનાદિ પ્રાપ્ત કરે એને નિર્મળ ધર્મની પ્રાપ્તિ થતાં એકાવતારી આદિ થઈને મોક્ષમાં જવાની તૈયારી કરે. માટે ગૃહસ્થાશ્રમમાં શ્રાવકે આ ભાવના અને આ શ્રાવકાચાર વારંવાર પાળવો જોઈએ.